

Συνέντευξη με τον κ. Τσουρδαλάκη Ιωάννη
Κρήτη, Περβόλια Ν. Ρεθύμνης, Τ.Ε.Ι. Κρήτης (Παράρτημα Ρεθύμνου)
3 Ιουλίου 2004

Ερευνητές συμμετέχοντες στη συνέντευξη:

Θεοδοσοπούλου Ειρήνη, Σπυρόπουλος Σπυρίδων

Ερ. Έχουμε την τιμή και την χαρά να μιλάμε με τον κύριο Τσουρδαλάκη Γιάννη, σήμερα 3 Ιουλίου 2004 στο Τ.Ε.Ι. στα Περβόλια και θα θέλαμε να μας πείτε ποια ήταν τα πρώτα σας έτσι ερεθίσματα να ξεκινήσετε με τη λύρα. Αν ήταν το πρώτο όργανο καταρχήν που μάθατε.

Απ. Από μικρός, επειδή ο πατέρας μου ήτανε λυράρης είχα μία τάση να τον παρακολουθώ συνέχεια. Θυμάμαι όταν έπαιζε σε πανηγύρια και τα λοιπά θα είχε μια καρέκλα δίπλα με μια λύρα πάνω για να πάω εγώ κάποια στιγμή όποτε μου ερχόταν η όρεξη κι ανέβαινα πάνω, δίπλα του, στο πάλκο και βαστούσα κι εγώ τη λύρα και υποτίθεται έκανα σαν να παίζω. Στη συνέχεια ήθελα να μάθω λαούτο, αλλά δεν είχα λαούτο. Είχα μια κιθάρα μου 'φερε ο μπαμπάς μια κιθάρα, αλλά δεν προκόψαμε από εκεί. Κάποια στιγμή αργότερα, έτσι τυχαία έπιασα τη λύρα, το ένα κομμάτι έφερε το άλλο και έτσι εξελίχτηκε. Θυμάμαι όταν έπαιζα το πρώτο μου κομμάτι, εμπήκε ο πατέρας μου απ' την πόρτα και γυρίζει και λέει «αυτό το κομμάτι το ξέρω». Και σκέφτηκα ότι για να καταλαβαίνει αυτός τι παίζω πρέπει να είναι...

Ερ. Πρέπει να είναι καλό.

Απ. Κάτι να βγαίνει, να καταλαβαίνεται. Κι αυτό ήταν το ξεκίνημα, ας πούμε.

Ερ. Είστε γεννημένος το 1985, είστε πολύ μικρός. Ο πατέρας σας σε ποια ηλικία σας είπε ότι... αυτό το πράγμα, ότι αυτό που ακούω είναι καλό;

Απ. Καλά δεν ήταν αυτό καλό το κομμάτι, αλλά το κατάλαβε, είπεν αυτό, το γνώρισε, δεν το έπαιζα τόσο γάλια όσο το νόμιζα.

Ερ. Ναι, πόσο χρόνων ήσασταν;

Απ. Ήμουν δώδεκα χρονών; Δεκατριών. Δεκατριών.

Ερ. Αν ο πατέρας σας έπαιζε βιολί, θα μαθαίνατε βιολί;

- Απ. Δεν ξέρω.
- Ερ. Ξέρεις γιατί το ρωτάω αυτό; Θέλω να μου πεις πραγματικά αν αυτό το όργανο σου άρεσε ή επηρεάστηκες πολύ απ' τον πατέρα σου.
- Απ. Αφού το 'χα... το 'χα γυρίσει εγώ τελείως στο λαούτο. Εγώ δεν ήμουν καθόλου για λύρα. Δεν νομίζω. Είχε κάτσει... άσχετα κάποια στιγμή έκατσε να μου μάθει θυμάμαι, τον είχα αντίκρυ μου να κάτσει να μου μάθει την Ξαστεριά που υποτίθεται ότι είναι το πιο εύκολο κομμάτι, δεν κατάφερα να το μάθω.
- Ερ. Σε ποιο όργανο; Στη λύρα;
- Απ. Στη λύρα, ναι. Είχαμε κάτσει... δεν κατάφερα να το μάθω, δεν μου την έμαθε τελικά.
- Ερ. Παρ' όλα αυτά όμως...
- Απ. Μετά από μόνος μου έτσι την έπιασα, μου βγήκε αυτό το κομμάτι και εντάξει. Μετά το ένα κομμάτι έφερε το άλλο...
- Ερ. Τελικά τι είναι αυτό που σε κράτησε σε αυτό το όργανο και συνεχίζεις και μαθαίνεις περισσότερο και παίζεις;
- Απ. Έχω πει ότι να παίζεις ένα μουσικό όργανο είναι κάτι το φοβερό. Δηλαδή έχεις μια σχέση που δεν τη βλέπει ο άλλος απ' έξω. Μιλάς στο όργανο και σου απαντάει αυτό. Βγάζεις κάτι που έχεις μέσα σου. Τώρα... εκφράζεσαι μ' αυτό.
- Ερ. Τα παιδιά της ηλικίας σου, οι συνομήλικοι πώς σε αντιμετώπισαν; Υπήρχαν και άλλοι σαν κι εσένα, δηλαδή; Βλέπεις και άλλους ανθρώπους της ηλικίας σου που να ασχολούνται;
- Απ. Ασχολούνται αρκετά, ασχολούνται και τώρα και ξεκινούνε. Και τότε που ήμουν εγώ ξεκινήσαμε μαζί, κάποιους λαουτιέρηδες θυμούμαι και μια παρέα ήμασταν. Ο ένας ερχόταν... Ήμασταν, μαζευτήκαμε σε μια εποχή που δεν είχαμε αποφασίσει τι θέλει ο καθένας και χωρίσαμε απ' το σχολείο και σ' ένα καλοκαίρι γυρίσαμε και είχε πάρει ο καθένας τον δρόμο του. Έτσι είναι η ιστορία.
- Ερ. Ποια άλλα παιδιά παίζανε λαούτο που λέτε;
- Απ. Υπήρχε θυμάμαι το Γιώργη το Χαλκιαδάκη και τώρα και αυτός τώρα είναι εξελιγμένος σε πολύ καλό όργανο.

- Ερ. Έχει σχέση με τον Γιώργο τον Χαλκιαδάκη τον μεγάλο;
- Απ. Ανιψιός του είναι, ανιψιός.
- Ερ. Παίζει λαούτο ή λύρα;
- Απ. Λαούτο παίζει ο ανιψιός του, λαούτο παίζει ο Γιώργης. Και πάει καλά. Και σόι είμαστε, συνομήλικοι.
- Ερ. Άρα δεν αντιμετώπισες κάποιο πρόβλημα με την παρέα σου;
- Απ. Όχι, δόξα τω Θεώ μαζί ήμασταν. Εντάξει ο καθένας είχε τα γούστα του βέβαια, αλλά εντάξει ο καθένας είχε το δρόμο του. Μαζί ήμασταν, μαζί.
- Ερ. Να σας ρωτήσω και κάτι άλλο πιο ιδιαίτερο: οι κοπελιές οι συνομήλικες που σας βλέπουν να παίζετε λύρα πώς αντιδρούν;
- Απ. Άλλες κι άλλες. Βασικά ενθουσιάζονται, ενθουσιάζονται. Από ό,τι έχω καταλάβει εγώ αν ακούσουνε κάτι και τους αρέσει, τους αρέσει πολύ, δηλαδή ευχαριστιούνται. Είναι μεγάλη συμβολή και από τις κοπελιές ας πούμε το αν βλέπεις και έχεις ανταπόκριση από αυτό που βγάζεις, παίρνεις μεγάλη δύναμη για να συνεχίσεις, να δημιουργήσεις και περαιτέρω, να δώσεις στον κόσμο. Ξέρω γώ;
- Ερ. Θα μας περιγράψεις λίγο την πορεία σου; Πώς εκπαιδεύτηκες, τι εφόδια πήρες;
- Απ. Δεν μπορώ να πω ότι κουράστηκα. Είμαι... δεν ξέρω πώς να το πω. Ακούω κάποιους και λένε ότι «εγώ παίζω οχτώ, δέκα ώρες την ημέρα», δεν ξέρω τι, εγώ ποτέ δεν έβαλα ρολόι, δεν ξέρω πόσο... Εγώ θυμάμαι πολλές φορές στα ξεκινήματα πολύ εγώ θα ήμουν, θα ονειρευόμουν ας πούμε ένα κομμάτι και να ξυπνήσω να πω «πάω να το... θα το παίζω τώρα, τώρα πάω να το παίζω» ή σε σκηνές άσχετες να μου 'ρθουν...
- Ερ. Πώς μάθαινες τα κομμάτια; Ποια μέθοδο ακολουδούσες;
- Απ. Τυχαία. Τυχαία.
- Ερ. Άκουγες ένα δίσκο; Έβαζες ένα cd;
- Απ. Δεν έβαζα. Επειδή ο πατέρας μου όπως είπα πριν ότι έπαιζε, ήμουν αναγκαστικά σ' ένα περιβάλλον που είχα ακούσματα, είχα κομμάτια στο μυαλό μου και τα σφύριζα, δεν ξέρω τι, και κάποια στιγμή αυτά τα κομμάτια έπρεπε να βγούνε και έτσι...
- Ερ. Καθώς είχατε τη λύρα στο σπίτι, δεν έβαζες κάτι να ακούσεις;

Απ. Αργότερα, αργότερα. Όταν ήθελα να συμπληρώσω, επειδή μπορεί να μην είχα μάθει καλά το κομμάτι, όπως ήταν ας πούμε, να το 'χα εγώ αλλιώς στο μυαλό μου, να μην ήταν αυτή η σωστή μελωδία, έβαζα το κομμάτι και άκουγα πώς ήτανε και το διόρθωνα απ' ό,τι το είχα παίζει εγώ. Κι έτσι εξελίχτηκα. Το ένα κομμάτι έφερε όπως είπα το άλλο, αλλά σε τυχαίες στιγμές. Δεν έκατσα να πω «αυτό το κομμάτι θα το βγάλω», ποτέ δεν το 'κανα αυτό. Ποτέ δεν είπα «θα κάτσω αυτό το κομμάτι να το βγάλω γιατί πρέπει να το μάθω», ουδέποτε. Θυμάμαι ήμουν μια φορά μέσα στο μπάνιο και έπλενα τα χέρια μου, έτσι και λέω «αυτό το κομμάτι θα το παίζω τώρα». Δηλαδή μου 'βγαине αυθόρμητα. Δεν ξέρω πώς. Ύπήρξαν και κομμάτια που από την πρώτη στιγμή δεν μπόρεσα να τα αλλάξω, να τα κάνω καλύτερα ή... δεν τα άλλαξα.

Ερ. Ο πατέρας σου σε επηρέασε σε αυτήν την προσπάθεια; Επενέβαινε και σου έλεγε «όχι, δεν είναι έτσι, είναι...»;

Απ. Ο πατέρας μου για μένα είναι το στήριγμά μου, ήταν ο άνθρωπος ο οποίος θα μου έλεγε «θάρρος», γιατί όταν είσαι στα ξεκινήματά σου, ένα παιδί θέλει σπρώξιμο, να του δώσεις αέρα, δώστου θάρρος. Και πολλές φορές θα σηκωνόμουν νύχτες, μεσάνυχτα θα μου ερχόταν αυτή η έμπνευση και να σηκωθεί η μάνα να μου πει «τέτοια ώρα πάλι σηκώθηκε;» και να σηκώνεται και ο μπαμπάς μου και να μου λέει «παίξε μου να το ακούσω, παίξε μου!». Ήτανε τόσο πολύ ενθουσιασμένος, πάρα πολύ μου δίνει κουράγιο και δύναμη για να συνεχίσω.

Ερ. Πότε αποφάσισες να ασχοληθείς επαγγελματικά με τη μουσική; Βλέπω ότι έχεις μπει και σε ένα χώρο, σπουδάζεις κάτι που έχει σχέση και επαγγελματικά πλέον.

Ερ. Σπουδάζεις στο Τ.Ε.Ι. Μουσικής...

Ερ. ...Τεχνολογίας και Ακουστικής, εδώ στο Ρέθυμνο.

Απ. Εγώ ασχολήθηκα από νωρίς με τη λύρα σχετικά και είχα μπει και στο χώρο αναλόγως... Στα δυο χρόνια είχα παίζει και στο πρώτο μου γλέντι, ας πούμε. Δεν καθυστέρησα.

Ερ. Το πρώτο γλέντι σε ποια ηλικία το έβγαλες;

Απ. Τώρα δεν θυμάμαι ακριβώς.

- Ερ. Περίπου, περίπου.
- Ερ. Γυμνάσιο;
- Απ. Ναι. Γυμνάσιο ήμουνα. Γυμνάσιο ήμουν ακόμα.
- Ερ. Μόνος σου έπαιζες ή με τον πατέρα σου;
- Απ. Λύρα έπαιξα μόνο εγώ, λύρα έπαιξα μόνο εγώ. Λαούτο έπαιξα με χωριανούς θυμάμαι. Με χωριανούς λαουτιέρηδες ήταν στο δικό μου γλέντι.
- Ερ. Απ' τις Μέλαμπες.
- Απ. Ναι, ναι. Μελαμπιανούς λαουτιέρηδες.
- Ερ. Στο χωριό έπαιζες;
- Απ. Όχι, ήτανε στο Φάρο αν θυμάμαι καλά το πρώτο μου γλέντι. Η πρώτη φορά, εγώ ήμουν και ντροπιάρης, ήμουν ντροπαλός.
- Ερ. Ποιος το οργάνωσε αυτό δηλαδή;
- Απ. Ήτανε μια βάφτιση και κάποιος με είχε ακούσει και είπε «εγώ θα τον πάρω να μου παίξει» και η πρώτη φορά που βγήκα σε πάλκο ήταν... έπαιζε ο Παπαδάκης θυμάμαι, αλλά δε θυμάμαι σε ποιο κέντρο ήτανε.
- Ερ. Ποιος Παπαδάκης;
- Απ. Ο Γιώργης ο Παπαδάκης. Ο γνωστός Παπαδάκης ο Γιώργης και λέει ο πατέρας μου, γνωρίζονταν με τον Παπαδάκη και λέει «έχω ένα κοπέλι που παίζει καλή λύρα». Εμένα μέχρι να μου το πει, δεν ανεβαίνω, δεν πρόκειται να παίξω και μου λέγανε οι άνθρωποι στο τραπέζι «αν δεν ανεβείς δεν φεύγουμε, θα καθόμαστε εδώ πέρα» και σπρωχτό μ' έσερνε, μ' έσερνε για να μ' ανεβάσει. Είχα τέτοιο άγχος που... αλλά μετά εντάξει, ξεπήρα από εκεί.
- Ερ. Το ότι γεννήθηκες στην Αυστραλία και ήρθες έξι χρονών στην Ελλάδα, στην Αυστραλία θυμάσαι καθόλου έτσι τη ζωή; Αυτό σε επηρέασε κάπως για να ασχοληθείς με ένα παραδοσιακό όργανο;
- Απ. Δεν το ένιωσα στην πράξη δηλαδή κάποια συγκεκριμένη στιγμή, αλλά πιστεύω όπως είχα πει, επήγαμε στην Αυστραλία. Όταν επήγα στην Αυστραλία πέρσυ το καλοκαίρι και παίξαμε εκεί πέρα, είχαμε πει ότι οι Αυστραλοί, οι Κρητικοί της Αυστραλίας και γενικά πιστεύω ότι όπου είναι Κρητικοί εκτός Κρήτης είναι πιο Κρητικοί από εμάς που είμαστε εδώ στην Κρήτη. Έχουνε αυτό το πάθος, να μη... έχουνε μέσα τη παράδοσή τους

και ξέρουμε ότι κινδυνεύουν περισσότερο αυτοί. Δηλαδή αυτό είναι που τους αγχώνει το ότι μπορεί να χάσουν αυτό που έχουν, την παράδοση, και αυτό είναι που κρατάνε αναλλοίωτη την παράδοση και τα έθιμά μας. Αυτοί κάνουνε, μεγάλο έργο προσφέρουνε, οι Κρητικοί του εξωτερικού.

Ερ. Είπες ότι έχεις πάει στην Αυστραλία. Για να παίζεις;

Απ. Ναι, παίζαμε κιόλας.

Ερ. Παίζατε;

Απ. Παίζαμε κιόλας. Είχα και συγγενείς θέβαια. Έχω ακόμα συγγενείς εκεί πέρα, αλλά ήτανε, μας εκάλεσε ο Σύλλογος Ρεθυμνιωτών. Συμφωνήσαμε και παίζαμε για το σύλλογο Αρκάδι. Ναι, το Αρκάδι, έτσι λεγόταν ο σύλλογος.

Ερ. Με ποιον λαουτιέρη;

Απ. Ήτανε... εκεί πέρα ήτανε λαουτιέρηδες. Ήτανε και ο αδερφός μου. Πήγαμε και με τον αδερφό μου, ήταν ένα λαούτο και ένας κιθαρίστας. Ήταν ο Βαρδάκης ο Ανδρέας είναι εκεί πέρα και ένας κιθαρίστας που μου διαφεύγει το όνομα. Καλός κιθαρίστας, εντάξει, ήτανε καλά.

Ερ. Σμίξατε δηλαδή με τα όργανα εκεί;

Απ. Ναι, ήτανε συνεννοημένο ότι «έχουμε λαουτιέρη και κιθαρίστα εδώ πέρα και ελάτε».

Ερ. Ο πατέρας σας ήρθε;

Απ. Όχι, δεν ήρθε αυτός στην Αυστραλία. Πήγα μόνος μου εγώ και ο αδερφός μου.

Ερ. Και παίζατε στο ίδιο γλέντι; Εναλλάξ;

Απ. Ναι, παίζαμε στο ίδιο γλέντι.

Ερ. Τη μια ο ένας τη μια ο άλλος;

Απ. Ναι. Μισή και μισή, ναι. Αλλά ήτανε πολύ καλά. Χαρήκαν οι ανθρωποι, περάσαμε πολύ καλά. Και σε ραδιοσταθμό πήγα και έπαιξα. Μας εκάλεσαν να παίζουμε. Ήτανε πολύ - πολύ καλά.

Ερ. Όταν παίζετε εδώ και όταν παίζετε στην Αυστραλία υπάρχει κάτι που διαφοροποιείτε στο παίξιμο;

Απ. Σαν παίξιμο;

Ερ. Σαν ρεπερτόριο;

- Απ. Σίγουρα, εντάξει, τη μαντινάδα σου θα την αλλάξεις. Δηλαδή, θα πεις μια μαντινάδα που έχει σχέση με την ξενιτιά, γιατί να μην πεις; Αφού είσαι έξω θα πεις μια μαντινάδα που έχει σχέση με την ξενιτιά ή θα πεις για τους Κρήτες της Αυστραλίας. Εντάξει, θα πεις μια κουβέντα ας πούμε καλή και γι' αυτούς. Το ζητάνε κι αυτοί. Το ζητάει η ψυχή τους.
- Ερ. Άλλο πράγμα αλλάζετε;
- Απ. Εντάξει, δεν διαφοροποιούνται πολλά πράγματα πέραν από εκεί. Όχι, δεν θα το έλεγα.
- Ερ. Το ρεπερτόριο είναι το ίδιο; Συρτά θα παίζετε;
- Απ. Σχετικά. Θα πεις και ένα τραγουδάκι, ναι. Τώρα ουσιαστικά είναι... αν όχι ίδια, παρόμοια. Σχεδόν τα ίδια, ναι.
- Ερ. Το χρώμα; Πρέπει να είναι το ίδιο;
- Απ. Τα ίδια, τα ίδια είναι. Μα αυτοί πριν καλέσουνε, έχουνε ακούσματα, ξέρουνε πώς παίζει ο καθένας και περιμένουν, ας πούμε. Ξέρουνε τον ήχο που θα παράγεις οπότε είναι προετοιμασμένοι.
- Ερ. Σε τέτοια τα ταξίδια ποιος κανονίζει ας πούμε τις αμοιβές; Πώς γίνεται; Γίνεται συμφωνία πριν;
- Απ. Αυτά είναι αναλόγως τον κάθε καλλιτέχνη. Ο καθένας έχει άλλο... άλλος θα σου πει «θέλω τόσα», άλλος θα σου πει «τα βρίσκουμε», άλλος θα σου πει «να περάσουμε καλά και εξά του». Καθένας έχει τη δικιά του νοοτροπία. Δεν υπάρχουνε δηλαδή κάτι στάνταρ.
- Ερ. Πήγατε, παίζατε σε γλέντι ή σε συναυλία, εκεί;
- Απ. Γλέντι, γλέντι.
- Ερ. Οπότε έπεφτε και χαρτούρα;
- Απ. Έπεσαν και λεφτά, ναι, έπεσαν. Έπεσαν και λεφτά.
- Ερ. Σε ποιους σκοπούς βλέπετε περισσότερο ο κόσμος παραγγέλνει; Σε συρτά; Σε σούστα;
- Απ. Στο εξωτερικό;
- Ερ. Στο εξωτερικό ας πούμε πρώτα.
- Απ. Το συρτό και ο μαλεβιζώτης. Μα ουσιαστικά τα ίδια είναι και στο εσωτερικό τώρα ένας μερακλής θα σου πει «ένα συρτό του Σκορδαλού παίξε μου». Εντάξει, τώρα να χορέψεις, άμα δε χορέψει συρτό, εκεί δείχνει ο

- χορευτής και την τέχνη του, ας πούμε. Στο συρτό. Θα κάνει το φιγουράκι του το όμορφο και θα δείξει τι βγάζει.
- Ερ. Και στο Ρέδυμνο στο συρτό πέφτει η περισσότερη παραγγελιά και η περισσότερη χαρτούρα;
- Απ. Το συρτό είναι ο βασικός χορός ενός... και ο παραδοσιακός χορός. Δηλαδή βασικά ένας λυράρης τι θα παίζει και πού θα τον κρίνεις; Θα τον κρίνεις στο συρτό. Σε ένα γλέντι θα παίζει, ας πούμε, ογδόντα συρτά, δέκα μαλεβιζώτες, τρεις καλαματιανούς ξέρω 'γώ και τέσσερις μπάλους το πολύ, ας πούμε.
- Ερ. Μας το 'παν και άλλοι για μπάλους.
- Ερ. Τα νησιώτικα, δηλαδή.
- Ερ. Τι είναι ο μπάλος;
- Απ. Ο μπάλος είναι νησιώτικος χορός. Παλιά, αυτά προέρχονται από παλιά. Παλιά οι άνθρωποι παίζαν ακόμα περισσότερα έτσι και ταγκό παίζανε και γενικά διάφορα και χασαποσέρβικα, εντάξει και τώρα παίζονται χασαποσέρβικα, αλλά παλιά ήταν ακόμα πιο πολύ. Παίζανε, εκτός κρητικά.
- Ερ. Όταν λέτε εσείς ας πούμε μπάλος τι εννοείτε;
- Απ. Μπάλος.
- Ερ. Τι παίζεις; Όταν σταματάς και παίζεις μπάλο, ποιο τραγούδι λες;
- Απ. Μάτια σαν και τα δικά σου, Ξεκινά μια ψαροπούλα...
- Ερ. Του Κονιτόπουλου δηλαδή.
- Απ. Ναι, μπάλοι. Νησιώτικοι μπάλοι. Πάριος που λέει διάφορα ξέρω 'γώ, Ντάρι - ντάρι, ας πούμε.
- Ερ. Συρτά, νησιώτικα.
- Απ. Μπάλοι τα λέμε εμείς, μπάλους.
- Ερ. Γενικώς δηλαδή τα νησιώτικα τα λέτε μπάλους. Έτσι;
- Απ. Ο μπάλος είναι ένας χορός συγκεκριμένος και βάζεις τα τραγούδια αυτά. Πώς είναι ο καλαματιανός που θα παίζεις Μου παρήγγειλε το αηδόνι, ας πούμε; Παίζεις εκεί πέρα καλαματιανά. Έτσι και ο μπάλος, βάζεις στο ρυθμό αυτό τα ανάλογα κομμάτια. Είναι συγκεκριμένος ρυθμός.
- Ερ. Στην Αυστραλία ζητάνε τέτοια κομμάτια;
- Απ. Θα παίζαμε. Πώς δεν ζητάνε; Ζητάνε. Ζητήσανε, ναι.

- Ερ. Καλαματιανά;
- Απ. Και καλαματιανά. Βασικά έτσι είναι η κλίκα: συρτά, θα παίζεις έναν - δυο μπάλους, κάνα καλαματιανό. Εντάξει θα σου δείξουνε, σου ζητάνε κιόλας κάποιοι. Ωστόσο σπάει και η μονοτονία, δηλαδή κάπου το θέλει αυτό και το γλέντι γιατί συρτό, μαλεβιζώτη, συρτό, μαλεβιζώτη, ένα σιγανό, μπάλο, θα την κολλήσεις και μια σούστα μετά, μετά το μπάλο κολλάμε και μια σούστα.
- Ερ. Κάνετε διακοπή για να την κολλήσετε ή κατευθείαν;
- Απ. Όχι, όχι, όχι αυτό αρέσει και στον κόσμο. Επειδή ο μπάλος είναι ζευγαρωτός χορός και η σούστα είναι και αυτή ζευγαρωτή, κάνεις απευθείας ένα γύρισμα και βγαίνεις στη σούστα, ο κόσμος βέβαια καταλαβαίνει ότι αλλάζεις και χορεύει στη σούστα. Όταν πλέον έχεις αισθανθείς κι εσύ ότι «αρκετά παίξαμε τον μπάλο», βάλε τώρα και μια σούστα για να δέσει, ας πούμε.
- Ερ. Όσον αφορά το ρεπερτόριο σου πάνω στην κρητική μουσική παράδοση, αισθάνεσαι ότι είσαι ολοκληρωμένος; Έχεις ακούσει πολλούς δηλαδή για τους παλιούς καλλιτέχνες;
- Απ. Η μουσική δεν τελειώνει, δεν υπάρχει ολοκλήρωση. Πιστεύω ότι... (σταματάει).
- Ερ. Να το ρωτήσω λίγο πιο απλά, πιο σωστά. Έχεις ακούσει όλους; Κλάδο...;
- Απ. Προσπαδώ να μην κλείνω τα αυτιά μου, παρόλο που έχω αυτό το... μου το λένε πολλοί ότι εγώ έχω μια αδυναμία. Συγκεκριμένα εγώ έχω μια αδυναμία στο Σκορδαλό ιδιαίτερα, αλλά δεν έχω αποκλείσει τους άλλους.
- Ερ. Έχεις ακούσει, έτσι;
- Απ. Πάντα τους ακούω όλους, βγάνω τα δικά μου συμπεράσματα και εκεί, αν με πιάσει...
- Ερ. Αυτή η αδυναμία που λες στον Σκορδαλό ποια είναι, τι σου έχει κάνει;
- Απ. Ο Σκορδαλός ήταν ο μέγας. Κατά την άποψή μου ήταν ο άνθρωπος που έδωσε αξία στην κρητική μουσική. Ήρθε και την βρήκε με την καλή έννοια τσαπατσούλικη, δεν ξέρω τι. Τότε οι άνθρωποι δεν είχανε... παίζανε για την παρέα, παίζανε για... αυτός ο άνθρωπος είπε «εγώ θα πιάσω αυτό το όργανο και θα το κάνω να βγάλει ήχους που δεν μπορεί να φανταστεί

κανείς». Έπαιξε πάρα πολλά. Έχει γράψει τετρακόσια εβδομήντα δύο δίσκους. Από ό,τι μου έχουσε πει και εμένα.

Ερ. Μπορείς να μου πεις κάτι μουσικά που σε κεντρίζει στον Σκορδαλό και δεν το συναντάς στον Μουντάκη, δεν το συναντάς στον Κλάδο ή δεν το συναντάς κάπου αλλού;

Απ. Ο Σκορδαλός εσυνδύαζε δυναμισμό, όπως είναι ο Κρητικός που τον χαρακτηρίζει ο δυναμισμός του και η σεμνότητα μαζί, αυτό έβγαζε ο Σκορδαλός. Σου έβγαζε ένα δυναμισμό που δεν μπορούσες να κάτσεις. Μόνο που δεν έπιανε τα πόδια σου να τα βάλει στη σωστή θέση να χορέψεις. Δηλαδή ώρες - ώρες κι εγώ τον ακούω, αυτό ήταν που μου είπατε και προ ολίγου αν χορεύεις, μου κάνατε την ερώτηση, και σας είπα κάπου - κάπου με πιάνει και ρίχνω μια στροφή είναι που τον ακούω και έτσι σε βγάζει στο κέφι, χωρίς να το θες. Δεν μπορείς να τον ακούσεις και να μείνεις αδιάφορος.

Ερ. Από όλους αυτούς τους παλιούς έχεις εντοπίσει ποιος παίζει πιο γρήγορα;

Απ. Πιο γρήγορα; Τότε παίζαν όλοι λίγο πολύ... Οι Κισσαμίτες παίζουν πολύ γρήγορα. Σε εκείνα τα μέρη με τα βιολιά έχουν ένα γρήγορο ρυθμό. Αυτό είναι και που χαρακτηρίζει και τη διαφορά το χανιώτικο απ' το ρεθυμνιώτικο. Ο χανιώτικος συρτός είναι πιο γρήγορος, πιο στακάτος, πιο κοφτός, ενώ ο ρεθυμνιώτικος είναι πιο μελωδικός, πιο σεμνός, πιο απαλός. Έχει μεν τη δυναμικότητα αλλά όχι σε τόσο βαθμό, όχι σε τόσο μεγάλο βαθμό.

Ερ. Μεταξύ των Ρεθυμνιωτών, δηλαδή Κλάδου...;

Απ. Κλάδος;

Ερ. Μουντάκη, Σηφογιωργάκη, Σκορδαλού ποιος ήταν πιο γρήγορος;

Ερ. Υπήρχε κάποιος που να παίζει πιο γρήγορα απ' τους άλλους έτσι αισθητά;

Απ. Αισθητά δεν νομίζω, όχι αισθητά. Ο Σκορδαλός έχει μια τάση και είναι... όταν τον ακούς δεν καταλαβαίνεις ότι είναι γρήγορος, ότι πάει πολύ γρήγορα, αλλά στο παίξιμο, όταν παίζεις ή όταν βάζεις μια κασέτα ενός και μια κασέτα τ' αλλουνού, λες εδώ παίζει, εδώ πάει πιο γρήγορα, ότι πρέπει να έχεις κάτι να συγκρίνεις.

Ερ. Για το Σκορδαλό;

- Απ. Ναι, για το Σκορδαλό, πρέπει να έχεις κάτι να συγκρίνεις, να έχεις ακούσει κάτι πριν για να καταλάβεις τη διαφορά.
- Ερ. Αυτό που δίνει ταχύτητα στο παίξιμο ποιο είναι; Τα δάχτυλα ή το δοξάρι;
- Απ. Και τα δύο. Μα το ένα φέρνει τ' άλλο. Δεν μπορείς να κάνεις πιο γρήγορα το δοξάρι αν δεν πας γρήγορα και τα δάχτυλα. Αυτά συνδυάζονται. Ο Σκορδαλός εσυνδύασε το δοξάρι και τα δάχτυλα. Αυτό ήτανε του Σκορδαλού που ήξερε, είχενε... Για μένα ήταν φοβερό μυαλό ο άνθρωπος, ήτανε εγκέφαλος. Ήξερε να βγάλει ήχους που ακούς στον ύπνο σου και λες «καλά πώς μπορεί να παράγει ένα τέτοιο ήχο» και πήγαινες μετά και τον έβλεπες και έλεγες «κοίταξε, ρε, ποιος μπορούσε να φανταστεί ότι κάνοντας αυτή την κίνηση θα μπορούσες να βγάλεις αυτόν τον ήχο». Για μένα ο Σκορδαλός είναι αυτός που θα αφήσει το μεγαλύτερο κενό κατά την άποψή μου, μπορεί να είναι και λανθασμένη, αλλά ο χρόνος αισθάνομαι ότι αρχίζει να το δείχνει αυτό, ότι η έλλειψή του φαίνεται.
- Ερ. Το τραγούδι του, ο τρόπος που τραγουδούσε πώς σου φαίνεται;
- Απ. Λένε ότι η φωνή του δεν ήτανε καλή. Ο Σκορδαλός όση τέχνη είχε στη λύρα του απάνω, είχε και στο τραγούδι. Προσπαθήσανε πολλοί να τραγουδήσουνε τα τραγούδια του, μεγάλοι... που χαρακτηρίζονται ως τραγουδιστές. Κανένας μα κανένας δεν μπόρεσε να τα πει όπως τα είπε αυτός. Είχα ακούσει και μια συζήτηση μεταξύ δυο μεγάλων τραγουδιστών εδώ πέρα και του χώρου που βρεθήκαμε σε μια παρέα και είπανε «ο Σκορδαλός, δεν μπορεί να τον τραγουδήσει κανείς». Που θεωρούνταν αυτοί, που θεωρούνται, ζούνε, που θεωρούνται οι καλύτεροι τραγουδιστές τώρα. Ήτανε... ήξερενε πώς να μπει. Εκεί που λες «το έχασε»; Τακ να σου κάνει μια, να μπει μέσα. Κάτι το μυστήριο, κάτι το φοβερό.
- Ερ. Παρ' όλα αυτά δεν είναι περίεργο που από την πλειοψηφία ακούς ότι «το τραγούδι του Σκορδαλού δεν ήταν καλό»;
- Απ. Αυτό το λένε όσοι δεν ξέρουνε, δεν έχουν ασχοληθεί με τη μουσική πιστεύω εγώ. Εγώ έχω ακούσει πάρα πολλούς που μου λένε εμένα μ' άρεσε το τραγούδι του. Εγώ τα ψάχνω αυτά σε παρέες και τα λοιπά και μου λείει «εμένα μου άρεσε το τραγούδι του». Πιο πολύ μπορώ να σας πω έχω βρει ότι «το τραγούδι του ήταν το κάτι άλλο», παρά άλλους που μου λένε... έχω

ακούσει άλλους που λένε δεν μ' άρεσε η φωνή του. Η φωνή του δεν μ' άρεσε. Το 'χουνε πει. Εντάξει, ο άνθρωπος το έχει αποδείξει ότι εστηρίχτηκε στο τραγούδι, λίγοι τραγούδησαν κομμάτια του. Τα έλεγε αυτός, ήξερε πώς να τα πει και μάλιστα αυτό ήταν, γι' αυτό δεν άφηγε κάποιον κατά την άποψή μου... γιατί δεν μπορούσε κανείς να τα πει όπως τα έλεγε αυτός. Ήθελε να βγάλει αυτό το χρώμα. Αυτός είχε στο μυαλό του κάτι και ήθελε να το βγάλει έτσι και δεν μπορούσε να βρει κάποιον να το πει όπως ήθελε.

Ερ. Μου κάνει εντύπωση επειδή είστε μικρός και τα λέτε αυτά, γιατί κάποιιοι άλλοι μεγάλοι μερακλήδες τα λένε αυτά για τον Σκορδαλό, για τον τρόπο που τραγουδούσε.

Απ. Δεν ξέρω. Εγώ ξεκίνησα... δεν ξεκίνησα με τον... όταν δεν έπαιζα λύρα, δεν ξέρω, δεν μ' άρεσε, δεν μ' άρεσε; Δεν θα 'βαζα μια κασέτα να ακούσω Σκορδαλό, ας πούμε. Ακουγα κρητικά, αλλά δεν άκουγα Σκορδαλό. Θυμάμαι αξέχαστα εκείνες τις εποχές που δεν μ' άρεσε ας πούμε ο Σκορδαλός, σε παρένθεση δεν μ' άρεσε, σε εισαγωγικά, επήγαμε σε ένα γλέντι στο Σπήλι, της Παναγίας και γυρίζω και λέω... καλά, έχω την εικόνα στο μυαλό μου βέβαια που τον είδα και γυρίζω και θυμάμαι και γυρίζω και λέω του πατέρα μου «αν δεν είχε τα γλέντια να παίζει όπως παίζει στα γλέντια, δεν θα 'τανε τόσο καλός ο Σκορδαλός». Κι αυτό μου δίνει την αίσθηση ότι για να το πω τώρα εγώ αυτό, ότι εκείνη τη βραδιά μ' άρεσε, δηλαδή μου 'χε κάνει το τικ αυτό που θέλω για να μ' αρέσει κάποιος, για να γυρίσω να του το πω ότι «αν δεν είχε τα γλέντια δεν θα 'ταν τόσο μεγάλος ο Σκορδαλός». Και μου γυρίζει βέβαια ο πατέρας μου με το δίκιο του και μου λέει «αν δεν είχε τα κομμάτια του!».

Ερ. Τον έχετε δει πολλές φορές ζωντανά;

Απ. Δεν θα μπορώ να πω ότι τότε χόρτασα.

Ερ. Πόσες φορές, περίπου;

Απ. Θα 'τανε δυο - τρεις φορές. Βασικά δεν ασχολιόμουνα ακόμα με τη λύρα δεν είχα ασχοληθεί δυστυχώς και είναι το αγκαθάκι μου, ας πούμε, που έχω στη ψυχή μου, που δεν τότε πρόλαβα να τότε δω όπως ήτανε. Να τον δω και να με δει πώς... τον θαυμάζω.

- Ερ. Εγώ ήθελα να σε ρωτήσω ένα σκοπό που παίζει ο πατέρας σου, τον *Πρώτο Χανιώτικο* π.χ., τον παίζεις κι εσύ τώρα τον *Πρώτο Χανιώτικο*. Τι κάνεις διαφορετικό απ' τον πατέρα σου;
- Απ. Έχουμε εντελώς διαφορετικά στιλ απ' τον πατέρα μου.
- Ερ. Μπορείς να μας το περιγράψεις λίγο αυτό;
- Απ. Η μελωδία είναι η ίδια. Ο πατέρας μου κάνει κάποιες δοξασίες που δεν τις κάνω εγώ, εγώ κάνω κάποια άλλα γυρίσματα που δεν τα κάνει αυτός. Εντάξει, τώρα αυτός... εντάξει, δεν τον είχα παρακολουθήσει και ιδιαίτερα. Εγώ ακολούθησα ένα δικό μου δρόμο που μ' άρεσε αλλά εντάξει, σίγουρα διαφέρουν τα παιχνίδια, δεν έχουμε καμία σχέση. Τα κομμάτια μπορεί να είναι ίδια, μπορεί να παίζουμε τα ίδια κομμάτια όπως λέτε, αλλά θα τα παίζουμε με ένα εντελώς διαφορετικό τρόπο.
- Ερ. Θέλω να καταλάβω αυτές οι διαφορές που λένε ο καθένας παίζει διαφορετικά από τον άλλο, έτσι; Πού εντοπίζονται αυτές οι διαφορές στο παίξιμο; Πού; Στο δοξάρι;
- Απ. Στο δοξάρι... στο δοξάρι βασικά.
- Ερ. Αν σαςβάλω και τους δύο να παίξετε ταυτόχρονα, τι θα εντοπίσω πρώτα;
- Απ. Διαφορά δοξαριού. Μα αυτό είναι όλη η διαφορά: το δοξάρι. Και εξάλλου ένας... τα δάχτυλα θα σου παίξουνε τη συγκεκριμένη, δεν έχουνε πολλές επιλογές, θα σου παίξουνε μία συγκεκριμένη νότα τα δάχτυλα, όλη την υπόλοιπη διαφορά θα την κάμει το δοξάρι.
- Ερ. Και όταν λες διαφορετικό δοξάρι, τι εννοείς; Δηλαδή εκεί που ο ένας το έχει πάνω...
- Απ. Άλλη φορά, αλλού θα αλλάξει αυτός, εγώ θα τήνε συνεχίζω με την ίδια φορά, ας πούμε. Υπάρχουνε διάφορα πράγματα.
- Ερ. Η δύναμη που βάζεις, η πίεση που ασκείς στις χορδές;
- Απ. Εντάξει, αυτό δεν παίζει τόσο μεγάλο ρόλο το πόσο, εντάξει. Αμα θες, παίζεις, εσύ κανονίζεις πώς πρέπει να παίζεις ένα κομμάτι. Υπάρχουνε σημεία που θα δώσεις λίγο, θα απαλύνεις λίγο για να δώσεις αυτό που θέλεις στο κομμάτι, αλλά εντάξει, αυτό δεν παίζει ρόλο.

- Ερ. Εσύ όταν βλέπεις έναν άλλο καλλιτέχνη να παίζει, τι κοιτάς πρώτα στο παίξιμό του για να μπορείς να τον ανακαλύψεις να δεις τι κάνει αυτός; Πού πάει το μάτι σου;
- Απ. Υπάρχουν πολλά πράγματα. Ένας... μπορεί να τον ξεχωρίσεις από το παρουσιαστικό και μόνο. Μπορείς να τότε δεις και να καταλάβεις αμέσως... πολλές φορές στην τηλεόραση και έχει χαμηλωμένη τη φωνή κι ξέρω από την αρχή τι παίζει, ας πούμε.
- Ερ. Τι ψάχνει το μάτι σου όταν βλέπει ένα λυράρη να παίζει;
- Απ. Δοξάρι. Βασικά ακούς. Ακούς πρώτα και μετά είναι το τι ακούς. Θα ακούσεις πώς παίζει και θα το εγκρίνεις. Βασικά είναι ο ήχος.
- Ερ. Το πρώτο που κοιτάς είναι το δοξάρι, τις κινήσεις που κάνει το δοξάρι;
- Απ. Δεν μπορείς να είσαι απόλυτος σ' αυτό.
- Ερ. Εγώ, ας πούμε, ως κιθαρίστας κοιτάω το δεξί χέρι του κιθαρίστα, ας πούμε.
- Απ. Εγώ αυτό που έχω καταλάβει είναι όπως είπατε τώρα με την κιθάρα είναι ότι το δεξί χέρι είναι αυτό που καθορίζει έναν οργανοπαίχτη. Γιατί; Είναι και στο λαούτο είναι το ίδιο, είναι το χέρι, το πώς θα παράγει αυτόν τον ήχο και εκεί είναι η μεγάλη διαφορά.
- Ερ. Είπατε και κάτι άλλο: «απ' το παρουσιαστικό και μόνο χωρίς να ακούσω τον ήχο, και μόνο που θα τον δω στην τηλεόραση να παίζει κάποιος, ξέρω τι ήχο βγάζει».
- Απ. Ναι. Ήχο; Ξέρω αν παίζει καλά ή αν όχι.
- Ερ. Τι είναι αυτό στο παρουσιαστικό όμως που κάνει τη διαφορά;
- Απ. Δεν είναι κάτι συγκεκριμένο, βλέπεις τον τρόπο, ας πούμε, που κουνάει το χέρι, τον τρόπο που πατάει τη χορδή, το πόσο ευχέρεια έχει στα δάχτυλα, ας πούμε. Τα βλέπεις αυτά και ξέρεις.
- Ερ. Ο τρόπος που βαστά τη λύρα;
- Απ. Πάρα πολύ σημασία, και τη λύρα και το δοξάρι. Τώρα βέβαια τα 'χουν διαφοροποιήσει, βέβαια, πιάνουνε αλλιώς από ό,τι πιάνουν οι παλιοί τη λύρα. Η λύρα έχει ένα, τον χορδοδέτη, κάτω. Τώρα οι παλιοί το ανεβάζανε πάνω στο γόνατο αυτόν τον χορδοδέτη. Τώρα την πλαγιαίζουνε τη λύρα και τη βάζουν στο μάγουλο όπως λένε κάποιοι. Αυτά παίζουνε διαφορές.
- Ερ. Εσείς πώς τη βαστάτε;

- Απ. Εγώ τη βάζω στον χορδοδέτη. Τη βάζω πάνω.
- Ερ. Όρθια.
- Απ. Ναι, όρθια.
- Ερ. Έχει διαφορά, για να μπορεί να γυρνάει;
- Απ. Παίζει μεγάλο ρόλο. Εγώ απ' τη στιγμή που την έβαλα πάνω, μπορούσα να κάνω κύκλους στη λύρα. Τελείως.
- Ερ. Παλιά παίζατε στο μάγουλο;
- Απ. Δεν άργησα να το αλλάξω το σύστημα, αλλά το... εγώ τώρα δεν μπορώ να παίζω στο μάγουλο. Παλιά μου 'χεν έρθει, ρε παιδί μου, ο πειρασμός να τη βάλω. Δοκίμαζα εγώ. Τότε ήμουν στις αρχές.
- Ερ. Πριν τον αδερφό σου είχες ξεκινήσει εσύ;
- Απ. Ο αδερφός μου ξεκίνησε πιο πρώτα.
- Ερ. Α, πιο πρώτα. Τον κοίταγες;
- Απ. Όχι. Εγώ ήμουν αδιάφορος, όχι ιδιαίτερα. Τελείως τυχαία.
(Γελάει)
- Ερ. Θέλω να πω μήπως είδες εκείνον που έβαλε και αυτός τη λύρα όπως...
- Απ. Όχι, όχι. Εγώ άλλαξα τελείως τα δεδομένα. Εγώ είπα ότι δεν μπορούσα να στηριχτώ σε αυτά που κάνει ο αδερφός μου ή ο πατέρας μου. Ασφαλώς όχι γιατί είναι λάθος, δεν ξέρω τι, ήθελα να δοκιμάσω μόνος μου, ήθελα να ανακαλύψω μόνος μου αυτό που θέλω. Ήθελα να βρω μόνος μου, δεν μπορούσα να... δεν ήθελα να το πάρω έτοιμο. Δεν ήθελα να το μασήσω. Ήθελα να το δουλέψω εγώ, να το καταλάβω γιατί, να πω «εγώ έτσι το θέλω». Να κρίνω εγώ μόνος μου. Γι' αυτό μέχρι το τελικό, μέχρι εκεί που τώρα έχω φτάξει, ας πούμε, έχω αλλάξει αρκετά πράγματα απ' την αρχή που ξεκίνησα.
- Ερ. Όσον αφορά τον τρόπο που κρατάτε το δοξάρι;
- Απ. Εντάξει, το δοξάρι είναι ένας συγκεκριμένος τρόπος. Ο Κλάδος μόνο το 'χει και ορισμένοι. Είναι συγκεκριμένος ο τρόπος του δοξαριού. Ή το βάζεις στη μέση ή το βάζεις μπροστά με τον δείκτη το δοξάρι.
- Ερ. Ή μεταξύ ας πούμε δεύτερου και τρίτου που λένε;
- Απ. Ναι, μεταξύ δεύτερου και τρίτου, ναι, ναι. Έτσι. Ο Κλάδος το βάνει δεύτερου και τρίτου.

- Ερ. Εσείς;
- Απ. Εγώ το βάζω τρίτου - τέταρτου.
- Ερ. Βοηθάει αυτό ή δεν έχετε δοκιμάσει το άλλο;
- Απ. Είναι και όπως σε βολέψει, είναι και ότι έχεις περισσότερη δυνατότητα να δώσεις ένταση στη λύρα, να αυξομειώσεις την ένταση. Δηλαδή όταν έχεις δύο δάχτυλα έχεις πιο πολλή δύναμη. Όταν έχεις ένα, δεν έχεις τόσο πολλή δύναμη.
- Ερ. Εσύ συνηθίζεις να παίζεις με μηχανήματα φαντάζομαι, έτσι;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Δεν σου έχει τύχει ποτέ να παίζεις χωρίς μηχανήματα;
- Απ. Γλέντι δεν πας χωρίς μηχανήματα.
- Ερ. Πόσες φορές έχεις παίξει χωρίς μηχανήματα όπως εδώ τώρα που έπαιξες;
- Απ. Πολλές φορές. Πάρα πολλές φορές.
- Ερ. Έτσι...
- Απ. Χύμα.
- Ερ. Σε παρέα;
- Απ. Σε παρέες, μα αυτά είναι και τα ωραία.
- Ερ. Σ' αρέσει περισσότερο;
- Απ. Αυτό είναι που προσπαθούν τώρα και με τα μηχανήματα να κάνουνε. Προσπαθούν, πιστεύω δηλαδή, να βγάλουνε τον φυσικό ήχο, όσο κατά το δυνατόν βγαίνει. Και ασφαλώς όταν είναι το όργανο, βγάνεις, τον ακούς το φυσικό του ήχο, νιώθεις καλύτερα. Αλλιώς είναι να ακούσεις τη λύρα να βγαίνει από το σκάφος και αλλιώς είναι να τ' ακούσεις απ' τα μηχανήματα. Έχουνε διαφορά.
- Ερ. Όταν είσαι με μια παρέα στο σπίτι σου, έτσι, θες να βάλεις μηχανήματα εκείνη την ώρα; Δεν αισθάνεσαι ότι σε βοηθάει το μηχανήματα, σε στηρίζει;
- Απ. Είχα μπει σε πειρασμό, αλλά δεν μ' αρέσει. Εντάξει, το σπίτι μου έχει τέτοια κατασκευή η οποία βγάζει από μόνο του αντιλαλο. Έχει ηχητική, ας πούμε, το σαλόνι ειδικά. Αφού μου είπε ο γείτονας: «το βάζεις σε μηχανήματα βάζεις τη λύρα»;
- (Γελάει)
- Ερ. Εγώ δε σου κρύβω σπίτι μου τώρα θέλω να παίζω με μηχανήματα πλέον.

(Γελάει)

- Απ. Όχι, μα δεν μπορούσα να βάλω γιατί οι γειτόνοι τρελαίνονται.
- Ερ. Καλά, εντάξει δε λέμε να βάλεις...
- Απ. Ναι, αν μ' αρέσει εμένα, κατάλαβα, κατάλαβα τι λες.
- Ερ. Να ενισχύσεις τον ήχο σου, δηλαδή αυτή η ενίσχυση του ήχου που δίνει ο ενισχυτής, που δεν χρειάζεται να πιέζεσαι.
- Απ. Δεν την έχω θεωρήσει ως... Δεν μ' έχει τραβήξει. Όχι, δεν το 'χω βάλει στόχο, δεν μου φαίνεται διαφορά. Προτιμώ σκέτα τα όργανα. Ακούς και καλύτερα τις λεπτομέρειες, ακούς τον ήχο πώς βγαίνει φυσικός, χωρίς να είναι επεξεργασμένος.
- Ερ. Με ένα λαούτο παίζετε τώρα ή με δύο;
- Απ. Τώρα μέσα;
- Ερ. Όχι τώρα, γενικά. Αυτόν τον καιρό. Τι σας αρέσει;
- Απ. Εγώ έχω πει ότι άμα έχεις δύο λαούτα καλά, δεν χρειάζεσαι τίποτα άλλο. Ούτε κιθάρα, ούτε νταούλια, ούτε τουμπερλέκια, ούτε κοντραμπάσα που βάζουν μερικοί, ούτε αρμόνια, ούτε δεν ξέρω τι άλλα. Εγώ έχω πει ότι άμα έχεις δυο λαούτα καλά που να ξέρει το καθένα τη δουλειά του, το καθένα να ξέρει τη δουλειά του, δεν χρειάζεσαι τίποτα άλλο. Τώρα να μπει μια κιθαρίστα με τον τρόπο της κι αυτή να ξέρει τι της γίνεται, γεμίζει. Έχει την ομορφιά της κιθάρα. Πέραν από εκεί άντε βάλε και ένα μαντολινάκι, αλλά πέραν από εκεί, όλα τ' άλλα είναι...
- Ερ. Τα κρουστά σ' αρέσουνε;
- Απ. Νομίζω ότι είναι τελείως εκτός από την παραδοσιακή μας μουσική. Δηλαδή έχουνε ξεφύγει τελείως. Βρίσκουνε τη δικαιολογία βέβαια και σου λένε ότι «παλιά είχανε νταούλια» και δεν ξέρω τι, αλλά τότε δεν είχανε όργανα άλλα. Τι να κάνουμε; Να πιάσουμε δύο κουτάλια να τα χτυπούμε; Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι...
- Ερ. Υπήρχε η ανάγκη της συνοδείας. Ένα λαούτο.
- Ερ. Υπάρχει συγκεκριμένος λαουτιέρης με τον οποίο συνεργάζεστε;
- Απ. Προσπαθώ να παίρνω τον Γιώργο τον Μιχελάκη.
- Ερ. Το δεύτερο λαούτο ποιο είναι;

- Απ. Παίρνω τον πατέρα μου, γιατί τραγουδάει κιόλας και είναι... επειδή δεν θέλω να τραγουδάω μόνος μου.
- Ερ. Εσείς τραγουδάτε, κανονικά;
- Απ. Τραγουδάω, αλλά είναι και μένα με τις μέρες μου. Δηλαδή πρέπει να... άμα δεν μου αρέσει η ακουστική, άμα δεν μου βγει, έχει περάσει και γλέντι να μην πω καμιά μαντινάδα. Δηλαδή να τα 'χω στήσει όλα και να μου 'ρθει να μην τραγουδήξω τίποτα. Έτσι.
- Ερ. Οπότε σ' εκείνη την περίπτωση ο Γιώργος ο Μιχελάκης ποιο ρόλο έχει;
- Απ. Παίζει το πρώτο λαούτο.
- Ερ. Και ο πατέρας σας κρατάει μπάσο;
- Απ. Κρατάει μπάσο, ναι. Δεύτερο λαούτο και εντάξει, έτσι βγαίνουμε συνήθως.
- Ερ. Πάντα υπάρχει αυτός ο διαχωρισμός των ρόλων ή μπορεί κάποια στιγμή να παίζει σολιστικά, ας πούμε, το λαούτο του πατέρα σας;
- Ερ. Και το δεύτερο;
- Απ. Δεν υπάρχουνε, εντάξει, όρια δεν υπάρχουνε. Άμα γράψεις στο χαρτί, λες «ο Γιώργος ο Μιχελάκης παίζει πρώτο λαούτο, αυτός θα παίζει σόλο». «Ο Αντώνης ο Τσουρλαδάκης θα παίζει μπάσο και θα τραγουδήξει». Τώρα αν μου 'ρθει θα πάρω άλλο ένα δεύτερο, γιατί τραγουδάει ο πατέρας μου και όσο να 'ναι δεν μπορεί να 'χει τόσο πολύ και το νου του. Αλλά έτσι είναι κανονικά.
- Ερ. Οι στόχοι σου ποιοι είναι από εδώ και πέρα;
- Απ. Πάνω στη μουσική;
- Ερ. Ναι.
- Απ. Δεν μπορώ να πω ότι έχω στόχους. Εγώ ό,τι κάνω το κάνω επειδή μου αρέσει. Τώρα βρίσκονται κάποιοι και τους αρέσει αυτό που κάνω; Εγώ είμαι ανοιχτός. Δεν κάνω τίποτα σκόπιμα.
- Ερ. Θέλω να πω παίζεις λύρα, έτσι; Έχεις τόσα πράγματα στα αυτιά σου. Τι θες να κάνεις με αυτό το όργανο; Έχεις κάποια σχέδια; Νιώθεις ότι θέλεις να κάνεις κάτι διαφορετικό απ' αυτό που έχει γίνει μέχρι τώρα;
- Απ. Σίγουρα. Η μουσική μας, όπως και κάθε μουσική κατά την άποψή μου έχει αρχίσει να φθαίρεται. Αλλιώς παίζανε τα παλιά χρόνια και αλλιώς έχει... παλιά παίζανε γιατί το νιώθανε. Τώρα έχει πάρει ένα ύφος εμπορικότητας,

έχει εμπορικοποιηθεί η μουσική και κάνουνε πράγματα τα οποία δεν αρμόζουνε στη μουσική μας. Δηλαδή είναι εκτός.

Ερ. Όπως;

Απ. Όπως είπαμε τα όργανα, που βάζουν πολλά όργανα. Τα πολλά «εί-ο», «υποστήριξη» και «επανάσταση» και δεν ξέρω τι λένε τώρα και μου φαίνεται...

Ερ. Θα σε ρωτήσω λίγο κάτι πιο συγκεκριμένο για το όργανο που παίζεις. Νομίζεις ότι έχει κλείσει ο κύκλος της τεχνικής στο όργανο αυτό; Μπορείς να ανακαλύψεις κάτι καινούργιο;

Απ. Πάντα υπάρχει. Δεν τελειώνει η μουσική ποτέ, όπως τα μαθηματικά, όπως τα νούμερα, δεν τελειώνει ο αριθμός, δεν τελειώνει να μετράς, έτσι και η μουσική δεν έχει τέλος, δεν έχει όρια. Αλλά πρέπει να ξέρεις, να έχεις πάρει βάσεις σωστές για να μπορέσεις να εξελίξεις αυτές τις βάσεις που σου δώσανε.

Ερ. Θα κάνω ακόμα πιο συγκεκριμένο το ερώτημα: βλέπω όλους τώρα τις καλλιτέχνες παίζουν στην πρώτη περιοχή της λύρας, δηλαδή στην πρώτη θέση.

Απ. Στη Λα.

Ερ. Σχεδόν κανένας δεν κατεβαίνει πιο κάτω. Εσύ θα το τολμούσες;

Απ. Υπάρχουνε κομμάτια, μα δεν είναι θέμα, απλώς στα πανηγύρια η ψηλή νότα, η Λα ας πούμε, όταν θες να βγάλεις δυναμισμό, πρέπει να παίζεις στη Λα τραγούδια. Υπάρχουνε κομμάτια και στη χαμηλή, ας πούμε, στις χοντρές ή στη βουργάρα όπως λέγανε.

Ερ. Τη Σολ λέτε βουργάρα;

Απ. Τη χοντρή λέμε βουργάρα.

Ερ. Τη Σολ.

Απ. Τη Σολ. Αυτά θα τα παίζεις είτε για ξεκίνημα, είτε στο τέλος του γλεντιού για να χαλαρώσεις λίγο, είναι πιο χαλαρωτικά.

Ερ. Ποιοι σκοποί παίζονται στη βουργάρα;

Απ. Τα πάντα. Και σιγανά και συρτοί και...

Ερ. Ένα συρτό έτσι που είναι στο μυαλό σας;

Απ. Γιάντα ο αναστεναγμός.

- Ερ. Ποιανού είναι αυτό;
- Απ. Σκορδαλός. Θανάσης Σκορδαλός.
- Ερ. Μάλιστα.
- Απ. Υπάρχουν πάρα πολλά. Πάρα πολλά.
- Ερ. Δεν σου κεντριίζει το ενδιαφέρον να βγάλεις ένα σκοπό λίγο πιο κάτω;
- Απ. Έχω βγάλει κι εγώ σκοπούς. Μα έχουνε βγει, όπως σας λέω. Έχουν βγει σκοποί και καλοί σκοποί. Πολύ καλοί σκοποί.
- Ερ. Εγώ λέω για κομμάτια που θα δυσκολέψεις λίγο την τεχνική.
- Απ. Για να δυσκολέψει την τεχνική. Δεν είναι θέμα πώς να δυσκολέψεις την τεχνική. Το θέμα είναι, δεν βλέπεις την τεχνική, πας με το τι ακούς.
- Ερ. Αυτό ήθελα να καταλάβω: πώς σκέφτεστε.
- Απ. Ακούς και λες, αυτό για να το παίζεις υπάρχουν πράγματα που ακούγονται δύσκολα και είναι πανεύκολα, υπάρχουνε πράγματα που ακούγονται εύκολα και δεν μπορείς, δεν ξέρεις πώς να τα παίζεις. Ακούς πολύ εύκολα πράγματα, στηρίζομαι, το τονίζω αυτό.
- Ερ. Η ερώτησή μου ήταν αν επιδιώκεις να ξεπεράσεις τις δυνατότητες που σου δίνει το όργανο. Αυτό ήθελα να μου πεις.
- Απ. Ασφαλώς προσπαθείς να...
- Ερ. Γιατί οπωσδήποτε και το όργανο έχει κάποια όρια.
- Απ. Ασφαλώς προσπαθείς να το βγάλεις παραπάνω απ' όσα έχουνε βρεθεί τώρα. Ότι τεχνική έχει παραχθεί τώρα, προσπαθείς να δώσεις κάτι παραπάνω. Μα εκεί είναι...
- Ερ. Έχει περιθώριο να γίνει κάτι τέτοιο;
- Απ. Έχει. Έχει περιθώρια. Πάντα υπάρχουν περιθώρια.
- Ερ. Δισκογραφία; Έχετε ασχοληθεί με δισκογραφία;
- Απ. Μου ζητάνε κάποιοι, δεν έχω κάμει δίσκο ακόμα. Ετοιμάζω κάτι. Ετοιμάζουμε κάτι τώρα.
- Ερ. Με τον αδερφό σας ή μόνος;
- Απ. Όχι. Ο αδερφός μου... βασικά είμαστε δύο ξεχωριστά εγώ και ο αδερφός μου. Εγώ εντάξει θα κάμω, είναι στο πρόγραμμα τέλος πάντων, θα γίνει αλλά δεν θέλω να βιαστώ. Πολλοί μου ζητάνε και από εταιρίες μου 'χανε κάνει

πρόταση, δεν θέλω να βιαστώ, γιατί πιστεύω έτσι όπως ξεκινήσεις, έτσι θα τελειώσεις κιόλας. Και δεν θέλω να βιαστώ.

Ερ. Τι πρέπει να κάνει ο Γιάννης ο Τσουρδαλάκης για να μείνει στην ιστορία έτσι ως πολύ καλός λυράρης;

Απ. Δεν θεωρώ ότι... Δεν πάει με αυτόν τον σκοπό. Δεν το 'χω σκεφτεί.

Ερ. Γιατί μείνανε αυτοί που μείνανε; Γιατί έμεινε ο Σκορδαλός ως Σκορδαλός;

Απ. Έμεινε τα κομμάτια του, η τεχνική του και η δημιουργικότητά του, καλυτερεύοντας και όχι να φθείρει αυτά που πήρε από τους προηγούμενούς του. Ο ίδιος το 'χε πει του πατέρα μου ότι «εγώ παίρνω κομμάτια από άλλους και τα παίζω καλύτερα από αυτούς». Αυτό τώρα, σήμερα, στη σημερινή εποχή δεν γίνεται. Τώρα παίρνουνε τα κομμάτια και τα κάνουνε, τα φθείρουνε. Δεν τα παίζουνε όπως είναι, τα χειροτερεύουνε.

Ερ. Επομένως πιστεύετε ότι αν δεν βγάλετε δικές σας συνθέσεις, να γράψετε δίσκο με δικούς σας σκοπούς, αλλά συνεχίζοντας και καλυτερεύοντας τους ήδη υπάρχοντες σκοπούς, θα μείνετε ως Γιάννης Τσουρδαλάκης μετά από πενήντα χρόνια ή είναι αναγκαίο να βγάλετε και δικά σας κομμάτια;

Απ. Πρέπει να βγάλεις και δικά σου κομμάτια. Πρέπει να βγάλεις και δικά σου κομμάτια. Αυτά τα κάνεις ταυτόχρονα. Δηλαδή αφού έχεις την έμπνευση να φτιάξεις ένα κομμάτι, να το κάμεις καλύτερο, έχεις και την έμπνευση να κάμεις και ένα δικό σου. Δηλαδή είναι θέμα δυνατοτήτων. Απ' τη στιγμή που σου μπαίνει, έχεις στο μυαλό, σου μπαίνει η μελωδία και λες «αυτό θα το παίζω εγώ με διαφορετικό τρόπο» μπορείς να κάμεις και κάτι δικό σου. Βγάζεις και δικά σου κομμάτια.

Ερ. Αυτοσχεδιάζετε εσείς;

Απ. Ο καθένας αυτοσχεδιάζει, αλίμονο αν δεν αυτοσχεδιάζει.

Ερ. Τι εννοείτε λέγοντας «αυτοσχεδιάζετε»;

Απ. Να βάλεις το δικό σου στίγμα. Να βάλεις... Το θέμα είναι το κατά πόσο θα κολλήσει αυτό το στίγμα πάνω στο κομμάτι. Δηλαδή χωρίς να το κάμεις να πει ο άλλος «αυτό είναι τελείως διαφορετικό, πού κολλάει;», το θέμα είναι να το στιγματίσεις εκεί που χρειάζεται.

Ερ. Τι εννοείτε να το στιγματίσεις; Δηλαδή;

- Απ. Το κάθε σημείο, δηλαδή το κάθε γύρισμα να βάλεις εκεί που παίζει ξέρω 'γώ μια μελωδία μ' ένα συγκεκριμένο τρόπο, βάλ' του εσύ μιαν άλλη νότα, αλλά να μην φανεί τόσο πολύ, να μην αισθανθείς ότι παίζεις άλλο κομμάτι. Να το εμπλουτίσεις απλώς. Δηλαδή να αισθανθείς ότι το κομμάτι έγινε πιο όμορφο. Δηλαδή απ' το να το παίζεις συνέχεια το ίδιο, του βάνεις και αυτό το πράμα και υπάρχει εξέλιξή του.
- Ερ. Μπορείτε έτσι να μας τραγουδήσετε κάτι; Ένα παράδειγμα;
- Απ. Δεν τραγουδάω τώρα γιατί... αν είχα τη λύρα μαζί μου θα μπορούσα να σας παίξω κάτι. Αλλά εντάξει τώρα, μην το ψάχνετε...
- (Γελάει)
- Ερ. Ο αυτοσχεδιασμός έχει σχέση και με τη μαντινάδα ή όχι;
- Απ. Μαντινάδα σαν λέξεις..., εντάξει, υπάρχουνε διαφοροποιήσεις που μπορείς να αλλάξεις τον στίχο λίγο, αλλά και στο τραγούδι πάρα πολύ, μπορείς να κάμεις ό,τι θες στο τραγούδι. Υπάρχουν πάρα πολλοί τρόποι που μπορείς να τραγουδήσεις ένα κομμάτι.
- Ερ. Στον τρόπο δηλαδή που θα πεις τη μαντινάδα;
- Απ. Στον τρόπο δηλαδή που θα πεις τη μαντινάδα, ναι. Πώς θα μπεις, πώς θα βγεις, πώς θα πεις τη μελωδία εσύ, άλλος θα κάμει... θα την πει με ένα στιλ ισοκρατήματος και θα κάμει τα γυρίσματά του, άλλος θα την τραγουδήξει όπως ακριβώς είναι η μελωδία. Είναι και αυτά θέμα δημιουργικότητας και έμπνευσης.
- Ερ. Υπάρχει διαφορετικός τρόπος που τραγουδάτε μαντινάδα στο συρτό; Δηλαδή αυτό είναι αυτοσχεδιασμός; Άλλος να πει «αμάν, αμάν, αμάνι» και άλλος να πει...
- Απ. Αυτό είναι θέμα στίχου που μου λέτε. Άλλος θα πει «αμάν – αμάν», άλλος θα πει «έλα σου λέω», άλλος θα πει «νερατζολεμονιά μου», ξέρω 'γώ. Αλλά αυτό είναι θέμα στίχου. Είναι θέμα η μελωδικότητα, το πώς θα μπεις, αυτό ήτανε που είχε ο Σκορδαλός. Ο Σκορδαλός δεν μπορούσες... κι αυτός κάποια στιγμή είχε δοκιμάσει είχε κάμει να τραγουδήξει δύο φορές, δηλαδή με δύο φωνές ένα κομμάτι και τότε βλέπεις ότι κάποια στιγμή μπαίνει μία φωνή μόνη και μετά από λίγο λείει η άλλη. Αυτό σήμαινε ότι δεν μπορούσε

και αυτός να τραγουδήξει ακριβώς όπως το 'χε τραγουδήσει και αυτό ήταν το φοβερό του Σκορδαλού.

Ερ. Μάλιστα.

Ερ. Εγώ έχω ένα τελευταίο μόνο, έτσι, να μου πεις εάν τελικά ο μουσικός της γενιάς σου θεωρείς ότι έχει κάποια πλεονεκτήματα σε σχέση με τους παλιούς ή μειονεκτήματα.

Απ. Έχει πλεονέκτημα όσον αφορά την τεχνολογία, δηλαδή τώρα έχεις cd να ακούσεις, έχεις..., πιο εύκολα να βρεις κομμάτια να τα ακούσεις καθαρά, αλλά οι εποχές εκείνες είχαν άλλα πράγματα. Ήταν πιο μερακλήδες. Τώρα αρχίζουμε να μπαίνουμε σε μια εποχή που επηρεαζόμαστε από τα ξενόφερτα, δεν ξέρω τι, και όσο να 'ναι, χάνουνε. Ωστόσο έχουμε και αυτό. Τώρα έχουμε μια τάση όλοι να παράγουμε όσο μπορούμε, να βγάλουμε, να βγάλουμε και όσο να 'ναι τώρα βγάζεις χίλια κομμάτια ας πούμε το μήνα, άντε τώρα να... δεν μπορείς να... Δεν υπάρχει κάποιο καλό που να μείνει. Εκείνη την εποχή ένα κομμάτι και επειδή δεν είχες και τη δυνατότητα να γράψεις τόσο εύκολα, σήμερα γράφει και η κουτσή Μαρία να πούμε, αλλά τότε δεν είχαν την έννοια, δεν μπορούσαν να γράψουν τόσο εύκολα κι ένα κομμάτι έπρεπε να περάσει από πολλά κόσκινα να το πω έτσι για να γραφτεί. Κι είχενε, το 'χε αναλάβει ο κόσμος και δεν υπήρχε περίπτωση να βγει αποτυχία.

Ερ. Στην ουσία δεν το 'βγαζε ο καλλιτέχνης, αλλά ο κόσμος.

Απ. Ακριβώς, ακριβώς.

Ερ. Μάλιστα.

Ερ. Ο τρόπος που μιλάτε δείχνει λες και δεν είστε είκοσι χρονών ή δεκαεννιά.

Ερ. Λες και έχεις ζήσει μαζί με τον Σκορδαλό.

Ερ. Μιλάτε λες και είσαστε ένας μεγάλος που έχει ζήσει και τις δυο εποχές, γιατί λέτε «τότε ήταν έτσι, σήμερα είναι αλλιώς, σήμερα δεν έχεις τη δυνατότητα». Αυτά, τα περισσότερα, από πού τα έχετε ακούσει, τα έχετε μάθει;

Απ. Έτσι, μού 'χει δημιουργηθεί η περιέργεια, το ενδιαφέρον. Τα ψάχνω για δικό μου, έτσι μου βγαίνει, ας πούμε. Έτσι τα έχω μάθει.

Ερ. Υπήρχε κάποιος παππούς στο σπίτι; Κάποιος μεγαλύτερος;

Απ. Πάντα ρωτάω. Όταν βρω κάποιους ανθρώπους που αισθάνομαι... τους ρωτάω όλους. Δηλαδή εγώ όταν βρω κάποιους και είναι μέσα θα τον ρωτήσω. Θα μου πει «εγώ γνώρισα μια φορά τον Σκορδαλό» θα μου πει, θα τον ρωτήσω, «τι σου μείνει; Τι γνώμη έχεις γι' αυτόν»; Το 'να, τ' άλλο. Αυτά τα ρωτάω γιατί... έτσι, επειδή μ' αρέσει να ξέρω τι μου γίνεται. Προσπαδώ να καταλάβω τις εποχές, τον τρόπο που βγαίνανε εκείνα τα κομμάτια. Τότε βγάζανε άλλη ψυχή οι άνθρωποι, τότε νιώθανε αυτό που κάνανε. Βγάζανε κομμάτια τα οποία εμένανε. Σήμερα δεν γίνεται αυτό. Πού οφείλεται αυτό; Οι άνθρωποι τότε, οφείλεται μάλλον ότι δεν είχαν και τόσο πολύ διασκέδαση, δεν είχαν πολλούς τρόπους διασκέδασης και είχαν τα όργανα να πούνε μια μαντινάδα. Ήτανε και πιο αγνές οι εποχές.

Ερ. Τώρα σπουδάζετε στο Τ.Ε.Ι. Μουσικής Τεχνολογίας και Ακουστικής.

Απ. Ναι, ναι.

Ερ. Γιατί επιλέξατε αυτό το τμήμα, αυτές τις σπουδές;

Απ. Θεώρησα ότι αφού μου αρέσει η μουσική, ας πούμε, άσχετα αν τα πάω καλά ή όχι, θεώρησα ότι ταιριάζω σε αυτό το Τ.Ε.Ι., θα μου δώσει στο μέλλον, θα διευρύνει τις γνώσεις μου πάνω στη μουσική και γι' αυτό μ' αρέσει έτσι που βρίσκομαι σε αυτό το Τ.Ε.Ι.

Ερ. Νότες γνωρίζετε; Σημειογραφία;

Απ. Ναι, ναι. Ναι, γνωρίζω.

Ερ. Έχετε πάει σε ωδείο;

Απ. Είχα περάσει από το Μουσικό Γυμνάσιο και Λύκειο και έτσι έμαθα μουσική.

Ερ. Εκεί ποιοι δάσκαλοι ήτανε στη λύρα, την εποχή που πήγατε Γυμνάσιο;

Απ. Υπήρχανε ο Δρουδάκης, ο Σπυρλιδάκης, ο Γουνάκης και ένας Παπαδάκης Αντώνης. Ο Παπαδάκης ο Αντώνης. Βασικά υπάρχουνε απόψεις αν βοηθάνε οι δάσκαλοι. Εμένα βασικά δεν με βοηθήσανε, θα μπορούσα να πω, αν και δεν πρέπει να τα λέω. Μάλλον περισσότερο κακό μου κάνανε απ' ό,τι καλό. Αυτό καλύτερα έχω να μην γραφτεί. Αυτό είναι άλλη ιστορία, αλλά εντάξει.

Ερ. Όχι, επειδή ακούμε αυτές τις απόψεις από διάφορους, δεν είστε ο μόνος που το λέτε. Ακόμα και από δασκάλους που διδάσκανε στα μουσικά γυμνάσια

το έχουμε ακούσει αυτό, ότι ίσως και να 'ναι κακό γιατί ίσως περιορίζει κάποιον ή ίσως ο καθένας προσπαθεί να περάσει τα δικά του πράγματα στο μαθητή και τελικά ο μαθητής...

Απ. Ο μαθητής εγώ έχω πει ότι πιστεύω ότι... δεν... μπορεί να τον δείξεις να του βάλεις κάποια βάση, να τους πεις «πιάσε έτσι το δοξάρι έτσι, πάνω - κάτω» που μπορεί και αυτό να το δει από μια φωτογραφία, αλλά πέραν από εκεί άστο το παιδί να πάει στο σπίτι του, να βγάλει τη ψυχή του, να βγάλει το εγώ του. Μη μου χαλάς την προσωπικότητά μου. Έχω άλλα ερεθίσματα εγώ. Γιατί να μου τα αλλοιώσει ο δάσκαλος; Γιατί να παίζω αυτό που θέλει να ακούσει ο δάσκαλος και να μην παίζω αυτό που θέλω να ακούσω εγώ; Επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό. Ύστερα άμα έχεις τον δάσκαλο συνέχεια από πάνω σου, ποτέ δεν θα τον περάσεις. Κατά την άποψή μου.

Ερ. Τι είπατε τώρα;

Απ. Άμα έχεις συνέχεια το δάσκαλο από πάνω, δεν πρόκειται να τότε ξεπεράσεις.

Ερ. Δηλαδή;

Απ. Άμα σου λέει συνέχεια ο δάσκαλος τι να κάνεις, δεν πρόκειται να κάμεις εσύ αυτό που θες κι έτσι ό,τι έπαιξε ο δάσκαλος θα παίζεις κι εσύ.

Ερ. Μάλιστα.

Απ. Εμένα μου λέγανε... Εγώ πήγαινα στο... Παρ' όλο που η παραδοσιακή μουσική είναι λάθος το πώς διδάσκεται. Να βάζεις... και δεν τα βάζουνε και σε πεντάγραμμο, στιλ ευρωπαϊκής μουσικής που η παραδοσιακή μουσική δεν μπορείς να την γράψεις με ευρωπαϊκούς όρους, κατά την άποψή μου, και σου γράφουν απλά, έχουν δικό τους σύστημα γραφής. Βάζουνε παύλες, τόνους, σίγμα, λάμδα, ξέρω 'γώ και σου βάζουνε... Εγώ πήγαινα και μου 'χε βάλει ένα κομμάτι ο δάσκαλος και ήθελε να μου πει «μα δεν το γράφει έτσι το χαρτί». Εγώ το 'παιζα όμως το είχα ακούσει εγώ, όπως μ' άρσε εμένα και θα μου 'λεγε μα δεν το γράφει έτσι το χαρτί. Αδιάβαστος! «X», ας πούμε και αυτό με είχε απογοητεύσει ας πούμε, πάρα πολύ γι' αυτό είχα πει αν δεν ήταν ο πατέρας μου να μου δίνει αέρα θα τα 'χα παρατήσει τελείως, ας πούμε.

Ερ. Μάλιστα. Ωραία. Σ' ευχαριστούμε πάρα πολύ. Καλή συνέχεια.

Απ. Να 'στε καλά. Εύχομαι να βοήθησα στην έρευνά σας δεν ξέρω κατά πόσο.

Ερ. Πολύ. Σας ευχαριστούμε πολύ. Πολύ μας βοηθήσατε.

Απ. Να είστε καλά.